

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Utopie komunikace

**Hledání dokonalého/univerzálního jazyka v renesanci a
novověku**

Jiří Chroust

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Utopie komunikace

**Hledání dokonalého/univerzálního jazyka v renesanci a
novověku**

Jiří Chroust

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí práce PhDr. Janě Černé, Ph.D., za cenné rady, podnětné připomínky a vedení mé práce.

Obsah

Úvod.....	6
Počátky uvažování o dokonalém jazyce v Evropě.....	7
Edenský jazyk	7
Onoma-thetes „dárce jmen“	7
Zmatení jazyků	9
Rozpor v babylonském mýtu	10
Situace po zmatení jazyků.....	10
Rozdílné pojetí předbabylonského a edenského jazyka	11
Dante Alighieri	12
De vulgari eloquentia	12
Dantova interpretace vzniku dokonalého jazyka	14
Přínos De vulgari eloquentia	15
Židovská tradice.....	16
Kabala	16
Rámon Lull jako pozdější pojítka mezi renesančními autory	18
Ars magna	18
Lullův odkaz renesančním autorům	19
Snahy o vytvoření univerzálního jazyka.....	20
Jan Ámos Komenský	20
Komenského pojetí univerzálního jazyka	21
Vliv Raimunda Lulla v díle Komenského.....	24
Marin Mersenne jako korespondent Reného Descartese	25
Descartesova reflexe univerzálního jazyka	25
Vztah Descartese k jazyku	27
Gottfried Wilhelm Leibniz.....	29
Zdroj Leibnizova myšlení	31
Závěr	33
Seznam použité literatury a pramenů:	35
Resumé.....	37

1. Úvod

Jazyk a různé způsoby komunikace mezi lidmi jsou činnostmi, které nás dennodenně provázejí a mají zásadní vliv na společenský, vědecký, náboženský a kulturní život. Už u samotného Aristotela můžeme nalézt tezi, na kterou později odkazuje i René Descartes ve svém díle *Rozprava o metodě*, že jazyk je to, co odlišuje člověka od zvířat. Můžeme se tedy domnívat, že se nejedná pouze o prostředek ke sdělování informací, nýbrž o proces, který formuje nás samé. Je pak příznačné, že se lidstvo napříč téměř celými svými dějinami snaží objevit ideální formu jazyka. Umberto Eco, jehož dílo *Hledání dokonalého jazyka* v této práci slouží jako jedno z dominantních vodítek, nám předkládá myšlenku, že v případě, že hledáme dokonalý jazyk, znamená to, že vlastní jazyk za dokonalý nepovažujeme.¹ Cílem této práce by měla být právě prezentace a analýza konkrétních snah o nalezení dokonalého nebo o vytvoření univerzálního jazyka.

Jelikož se jedná o velmi obsáhlé téma, bude tato práce zaměřena převážně na období renesance a novověku v rámci evropského kulturního prostředí. V první části práce bude popsán zrod myšlenky existence dokonalého jazyka a následný Boží trest projevující se zmatením jazyků a nemožností komunikovat touto dokonalou formou jazyka. Poté bude ukázáno, jaký vliv mělo na hledání dokonalého jazyka náboženství, mystika, a také se v této části pokusím najít základní teze, na které později navázali nebo se jimi nechali alespoň inspirovat renesanční a novověcí filozofové.

Období renesance a novověku je pro tematiku hledání dokonalého a univerzálního jazyka zásadním mezníkem. V 16. století se opouští od snah obnovit dokonalý jazyk, kterým se mluvilo v ráji, a pozornost začíná být věnována vytvoření nového umělého univerzálního jazyka, jehož prostřednictvím by mohli mluvit všichni lidé a dokázali by skrze něj vyjádřit veškeré existující jsoucno. Stěžejní pozornost je tak krom Danta Alighieriho zaměřena na reprezentativní dílo Jana Ámose Komenského, Reného Descarta a Gottfrieda Wilhelma Leibnize. Konkrétně budou explicitně formulovány jejich hypotézy a zkoumány především analogie a difference v jejich koncepcích, a to prostřednictvím reprezentativních pramenných textů.

---

¹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 18.

2. Počátky uvažování o dokonalém jazyce v Evropě

Prvotní myšlenky spojené s hledáním dokonalého jazyka jsou v Evropě neodmyslitelně spjaty s posvátnými starověkými texty, tedy s Biblií. Protože ve středověku a v období pozdní patristiky byla pozapomenuta hebrejšтина, kterou byla Bible původně napsána, jsou začátky ovlivněny latinskou Vulgátou. Zájem o hebrejštinu se objevuje až v renesanci, i přesto měl však tento jazyk, díky hebrejskému mysticismu, zásadní vliv na hledání dokonalého jazyka. Tento mysticismus vnímá stvoření světa jako jazykový jev a vychází z kabaly neboli z tradičního výkladu Tóry.²

Ačkoliv je pojem božského jazyka v rámci teologicky-mystických proudů vnímán různorodě, je pro ně všechny společná problematika edenského jazyka, která nás přivádí ke Starému zákonu, konkrétněji k části zvané Genesis.³

3. Edenský jazyk

Dle Bible bylo na počátku celého našeho světa slovo. Bůh nejdříve promluví, posléze stvoří nebe a zemi a pronese známý výrok: „Buď světlo.“ Když pak Hospodin promlouvá poprvé k Adamovi a dovoluje mu využívat veškeré statky pozemského ráje a zakazuje mu pozřít plod ze stromu poznání dobrého a zlého, je sporné, jakým jazykem k němu hovoří.⁴ Tradiční pojetí nás většinou směřuje k jakémusi jazyku vnitřního osvětlení, jímž Bůh hovoří pomocí atmosférických jevů, hromů či blesků, a my se s těmito úkazy setkáváme i v jiných stěžejních částech Bible. Pokud by tomu tak skutečně bylo, ukazuje se nám první případ jazyka, který nemůže člověk přeložit pomocí známých jazyků, ale přesto mu posluchač obdařený zvláštními schopnostmi může porozumět.⁵

3.1 Onoma-thetes „dárce jmen“

Dalším důležitým okamžikem, který je zásadní pro charakteristiku edenského jazyka, se stává akt pojmenování zvířat. Poté, co Hospodin stvořil všechnu polní zvěř a nebeské ptactvo, svolal je na jedno místo a tam vyzval Adama, aby každého živého tvora

---

² Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 30.

³ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 8.

⁴ Genesis kap. 1, 2.

⁵ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 16.

pojmenoval. Jistá část Genesis nám tento okamžik umožňuje vysvětlovat jako krok, jenž byl učiněn z čiré zvědavosti, aby Bůh viděl, jaká jména člověk zvířatům přidělí. Nicméně většina biblických exegetů se přiklání k tvrzení, že tím chtěl člověku upřesnit jeho postavení ve světě. Měl by tedy stát hluboko pod svým tvůrcem, ale nad ostatními živočichy. Tento výklad tak posiluje myšlenku nadvlády člověka nad zvířaty.⁶ Zároveň uvedený akt jasně naznačuje, že Bůh a Adam mluvili stejným jazykem, což se stalo zásadní informací pro vznik mysticko-lingvistických teorií o jednotném jazyce opírajících se o myšlenku předurčení výchozí jazykovou nomenklaturou.⁷

Není zřejmé, podle čeho Adam zvířata pojmenoval. Zda díky získání jména nabyla rovněž reálnou existenci a do té doby byla pouhými obaly a formami bez obsahu. Vulgáta nám sice upřesňuje, že zvířata byla nazvána *nominibus suis* neboli jejich jmény, přesto nám tato informace nic nevysvětluje a vyvstávají nám otázky, jimiž se zabýval již svatý Augustin ve svém díle *O boží obci*. Nevíme, zdali jim jména byla přiřazena na základě nějakého mimojazykového zákona, nebo nově vytvořenou konvencí zavedenou Adamem, kterou používáme dodnes. V těchto pasážích zůstává řada dalších nejasností. Jestliže Adam pojmenoval i svět předmětný, pojmenoval také zvířata, která stojí nad věcmi. Pojmenoval tedy i ryby? V Bibli je zmiňována pouze všechna polní zvěř a všechno nebeské ptactvo. Jestliže ryby Adam nepojmenoval, z jakého důvodu se tak nestalo? Byla příčina v nemožnosti, vzhledem k jejich životu ve vodě, shromáždit je s ostatními zvířaty? Nebo si tuto událost máme vysvětlovat tím, že ryby nemají zapotřebí jmen, protože jsou němé?⁸

I přes výše uvedené nejasnosti je nicméně pravděpodobné, že Adam nepojmenoval přírodní jevy, planety a hvězdy čili věci, jež jsou pro člověka transcendentní a svojí existencí ho přesahují.⁹ Jako příznačné se nám v tomto ohledu může jevit vysvětlení, že si Bůh toto privilegium ponechal z důvodu, aby jasně vymezil postavení člověka a ukázal mu oblasti, které jsou mimo jeho kontrolu.

---

⁶ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 63.

Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 16.

⁷ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 12.

⁸ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 63–64.

Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 17.

Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 23.

Augustin, *O boží obci*, 2007, s. 8.

⁹ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 64.

S pojmenováním zvířat také úzce souvisí poslední jazykový počin, který se váže ke stvoření světa, a sice setkání Adama s Evou. Mezi zvířaty se nenacházelo žádné, jež by mohlo s Adamem sdílet vyvážený vzájemný život, a proto Bůh stvořil ženu. Jakmile Adam spatřil Evu, nazval ji výrazem, který můžeme ekumenicky přeložit jako mužatku. Je tedy zřejmé, že toto označení vyplývá z morfologické derivace, naproti tomu je pojmenování zvířat tvorbou lexikální.¹⁰ V tento okamžik pro nás z jazykového hlediska není důležité, abychom se zaměřili na postavení Evy vůči Adamovi, případně vůči světu, nýbrž zaregistrovali, že se jazyk chová jako živý organismus, sám se vyvíjí a jeho proces utváření se nemusí řídit jen podle mimojazykového zákona.

4. Zmatení jazyků

Podle biblické tradice hovořili lidé po vyhnání z ráje jazykem plným pravdy a smyslu, který byl pro všechny jednotný. Díky tomuto dokonalému jazyku, jehož vznik byl popsán v kapitole výše, nedocházelo k nedorozumění, nebylo zapotřebí tlumočnicků ani slovníků a svět byl jednotný jak v řeči, tak v činech.¹¹

Lidé si však ve své domýšlivosti, s vědomím, že mají ve svých rukách nástroj stvoření, usmysleli, že nebudou zůstat v bídě a strastech a budou s Hospodinem soupeřit. Rozhodli se zbudovat město a věž, jejíž vrchol by se dotýkal nebes, díky čemuž by se stali rovnými Bohu a po jeho vzoru si učinili jméno. Tato civilizační domýšlivost, touha zasahovat do přírodních zákonů a chtít vymanit se z Boží autority přiměje Hospodina potrestat lidské chování a zamezit stavbě věže. Sestoupí tedy na zem, zmate lidem řeč a tím je donutí rozejít se po celé zemi.¹²

V souvislosti s vytvořením babylonské věže se také pojí jiné tradice vysvětlující rozdílné důvody stavby, jež se mohou jevit vůči lidské troufalosti pokorněji. Noemův rod se dělil do tří odnoží – potomci Cháma, Sema a Jaféta – z nichž každá měla ke stavbě věže vlastní důvody. Semité toužili zbudovat pomník obětem potopy a vyjádřit tak úctu jejich předkům. Jafetité viděli ve stavbě praktický význam, když věž mohla podepřít nebesa a předejít tak budoucímu zhroucení. U Chamitů se pak ukázala největší

---

¹⁰ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 64.

Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 17.

¹¹ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 17.

¹² Genesis kap., 1, 9.

troufalost, jelikož si stavbou věže chtěli učinit jméno a tím pádem zneužít princip, z něhož povstal svět.¹³

4.1 Rozpor v babylonském mýtu

Krom toho, že se někteří z arabských autorů domnívají, že zmatení nebylo vyvoláno Božím zásahem, ale úděsem vyvolaným pádem věže, setkáváme se i se zcela zásadnějším rozdílem. Při výkladu biblického příběhu nesmíme opomínat knihu Genesis 10, která hovoří o Noemových synech, již se po Potopě rozešli do všech světových strana a stali se zakladateli pranárodů v různých zemích hovořících rozdílným jazykem. Jak bychom si tedy měli vysvětlovat existenci různých jazyků před pádem babylonské věže?¹⁴

Souhrnná působnost Genesis 10 oproti Genesis 11 se jeví jako méně teatrální a neprobouzí ve čtenářích kýžený potenciál pro obnovu Adamova jazyka. Také lze Genesis 11 poměrně snadno interpretovat, z počátku zde vystupoval pouze jeden jazyk a následně jich podle tradice bylo sedmdesát nebo dvaasedmdesát. Je tedy zřejmé, že je tento text pro možnou obnovu Adamova jazyka zásadní. Kdežto v Genesis 10 nám vyvstává rozpor v babylonském mýtu. Jestliže Noemovi potomci hovořili různými jazyky před budováním věže, z jakého důvodu nenastala tato situace už dříve? V případě, že vznikaly různé jazyky přirozeným jazykem, proč vnímat zmatení jazyků jako Boží trest?¹⁵

5. Situace po zmatení jazyků

V momentě, kdy byli lidé zbaveni možnosti dorozumívat se společným jazykem, rozptýlili se postupně do celého světa. Je však opět rozdíl, z pohledu jaké tradice na tuto situaci budeme nahlížet. V případě rabínské literatury bude pád babylonské věže symbolizovat bolestnou ránu, nikoliv však prokletí, které nám znemožňuje dosáhnout cesty za poznáním. Vzhledem k tomu, že se praotec Hebrejců snažil poukázat na bezbožnost lidského počínání a opustil město, byl hebrejský jazyk, pomocí něhož Bůh

---

¹³ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 18–19.

¹⁴ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 17–18.

¹⁵ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 17–18.
Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 22.

stvořil svět a skrze nějž předal Mojžíšovi posvátný Zákon, zachován. Všechny svazky s Bohem proto nebyly zpřetrhány.¹⁶

Křesťanské pojetí naopak předpokládá, že stavitelé věže zbavili člověka možnosti podílet se na organizaci světa, která mu byla umožněna skrze akt pojmenování zvířat, a znemožnili mu najít cestu k absolutnímu poznání. I přestože se křesťanské pojetí může jevit na první pohled velmi negativně, dá se i v něm najít smířlivé řešení. Ve chvíli, kdy apoštolové dorazili do Jeruzaléma kázat slovo Boží, učiní svatý Duch zázrak a umožní jim promlouvat ke všem lidem skrze ohnivé jazyky. Všichni apoštolové hovoří jinou řečí, jež je vždy přizpůsobená jejich posluchačům. Díky tomuto zázraku tak křesťanská interpretace opět obnovuje kontakt s Bohem.

5.1 Rozdílné pojetí předbabylonského a edenského jazyka

Epizoda stvoření světa a babylonské věže v sobě skrývá v souvislosti s jazykem mnoho nezodpovězených otázek, které můžeme najít v díle svatého Augustina. Přesto Augustin stejně jako většina pozdějších filosofů v křesťanském světě předpokládá, že Adamův jazyk, který byl společný pro všechny národy, přežil. Charakteristikou tohoto jazyka nejsou slova, ale znaky, jež vnímáme ve věcech kolem nás, proto se svět jeví jako kniha napsaná Bohem. Evropská kultura se na základě těchto předpokladů, ve kterých se dokonalý jazyk uchoval v jazycích využívajících symbolického významu, snaží najít východisko v egyptských hieroglyfech, hebrejštině, aramejštině a později v čínštině a sanskrtu.¹⁷

Přestože v Bibli nenacházíme tvrzení, které by dosvědčilo, že stavitelé věže hovořili Adamovým jazykem, je tento hypotetický předpoklad důležitý pro udržení naděje a úsilí celé řady badatelů. První, u koho se setkáváme v tomto ohledu s pochybami, byl Dante Alighieri, u něhož symbolizuje vyhnání z ráje zapomnění a nemožnost najít cestu zpět. Podle něj je tedy pravděpodobné, že lidé nejspíše zapomněli edenský jazyk ještě před tím, než začali se stavbou babylonské věže. Toto vyjádření pochybnosti, že nebyl předbabylonský jazyk totožný s Adamovým jazykem, ukáže novou cestu, jak se

---

¹⁶ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 19.

¹⁷ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 22.

Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 54.

vyrovnat s babylonským prokletím. Nyní se lidem nabídne příležitost vytvořit nový a pravdivý jazyk, který může vykoupit hřích stavitelů věže.¹⁸

6. Dante Alighieri

Tento italský básník a filosof, v jehož díle *De vulgari eloquentia* se poprvé setkáváme s teorií samostatně se rozvíjejícího jazyka, se narodil mezi 14. květnem a 13. červnem roku 1265 ve Florencii. Jeho otec patřil k nižší městské guelfské šlechtě a díky jeho obchodním úspěchům se Dantemu dostalo patřičného vzdělání. Na básníkův život měl zásadní vliv jeho učitel Brunetto Latiny, kterého považoval také za svůj vzor. Neméně důležitou roli rovněž sehrál styk s florentskými intelektuálními kruhy, kde bývá vyzdvihováno zejména přátelství s básníkem Guidem Cavalcantim.¹⁹

Ve Florencii se Dante také seznámil s Beatricí. Zahořel k ní velkou láskou, kterou převtěl do svého nejslavnějšího díla *La comedia*. Nenaplněná láska a předčasné úmrtí milované přimělo Danteho k vyobrazení Beatrice jako nesmrtelného symbolu krásy a ctnosti. Tento umělecký popud, touha po spravedlnosti a pravdě, znalost starých římských básníků, studium scholastické filosofie v Bologni a získané filosofické a teologické vědomosti v Paříži ho předurčovaly k angažovanému politickému životu. Vůle bránit autonomii Florencie a kontinuitu jejích institucí zapříčinila jeho vypovězení z města a zajistila mu nestálý život ve vyhnanství, který skončil roku 1321 v Ravenně.²⁰

6.1 De vulgari eloquentia

Traktát *De vulgari eloquentia*, který je do češtiny volně překládán názvem O řeči lidové, byl pojmenován až Dantovým životopiscem Boccacciem. Název byl odvozen z vlastního textu, jenž se zaměřuje na obranu lidového jazyka, což však může být pro čtenáře poněkud zavádějící, jelikož se nejedná o jazyk prostého lidu, ale primárně jde o jazyk básnický. Ačkoliv je tedy předmětem autorova zájmu literární užívání mateřského jazyka, který stojí v protikladu k latině, byl tento spis napsán latinsky.

---

¹⁸ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 55.

ALIGHIERI, D., *Božská komedie*, 2011, s. 185.

¹⁹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 22.

Psík, R., In: ALIGHIERI, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 12–13.

²⁰ Psík, R., In: Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 13.

Prokop, V., *Dějiny literatury od starověku do počátku 19. století*, 2006, s. 41.

Jazyk, který Dante v *De vulgari eloquentiua* definuje jako *volgare* a je hlavním předmětem autorova zájmu, vycházel sice z lidové latiny, přesto už se s ní nemohl kvůli velké odlišnosti jakkoliv ztotožnit. Pro lepší uchopení celého díla se tak používá podtitul „Jak psát ve volgare“.²¹

Spis se měl původně skládat ze čtyř knih, Dante však nakonec napsal pouze dvě, přičemž úplně nedokončil ani knihu druhou a nechal ji rozepsanou uprostřed myšlenky. Nevíme, jaké důvody k tomu Danta vedly, přesto existuje několik teorií. Jednu z nich přináší Boccaccio, když tvrdí, že Dante knihu nedokončil, protože byl překvapen smrtí, a nebo se zbylé knihy ztratily. A. Mazzocco naopak tvrdí, že autor dílo nedokončil, jelikož přehodnotil svůj názor na vyhraněnost a neslučitelnost jednotlivých stylů, kterou jsme mohli zaznamenat v Božské komedii.²² Ať tak či onak, zanechala Dantova teorie nesmazatelnou stopu v projektech hledání dokonalého jazyka.

V první knize spisu definuje Dante rodný jazyk, který používají děti ve chvílích, kdy se učí artikulovat, a nazývá ho volgare. Vyzdvihuje jeho přirozený charakter, díky kterému je ušlechtilější než jazyk gramatický používaný Římany, tzv. *locutio secundaria*. Volgare je považováno za primární jazyk, lidstvo jej používá od samého počátku, a ač jej odlišují rozdílná slova a výslovnost, je všem lidem společný. Kdežto gramatický jazyk je umělý, k jeho používání si musíme osvojit systém pravidel, a proto je považován za jazyk sekundární.²³ Dante tak tento lidový jazyk povyšuje nad úroveň psaného jazyka, tedy i latiny.²⁴

Vzhledem k tomu, že se o volgare hovoří jako o jazyku, který je navzdory svým diferencím společný všem a následně se prostřednictvím těchto diferencí ukazuje konvenčnost jednotlivých dialektů, je obtížné připustit, že je tento jazyk skutečně všem společný. Dante chápe schopnost naučit se mateřskému jazyku a používat volgare jako vrozenou a společnou pro všechny národy bez ohledu na vyskytující se rozdíly. Proto nemůže volgare chápat jako konkrétní společný jazyk, ale jako schopnost mluvit, jež je vlastní pouze člověku. Na rozdíl od zvířat je člověk řízen rozumem, a tudíž potřebuje

---

²¹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 39.

Psík, R., In: Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 19–21.

²² Psík, R., In: Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 22.

²³ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 39–40.

Psík, R., In: Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 23.

²⁴ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 21.

způsob, jak vyjádřit intelektuální obsah, což mu umožňuje dar řeči. Tato schopnost je v průběhu času trvalá a neměnná na rozdíl od přirozených jazyků, které se vyvíjejí a obohacují nezávisle na vůli mluvčího. Přirozený jazyk se však může obohatit i tvořivostí jednotlivce, jejímž výsledkem by pak měl být *volgaris illustris*²⁵ neboli brilantní jazyk.

Dante poukazuje na rozdílné italské dialekty, které se vyskytují napříč celou zemí, z nichž ani jeden neodpovídá brilantnímu jazyku. Nicméně se v každém z dialektů ukrývá prvek, se kterým se všechno téhož druhu může porovnávat a poměřovat. Mezi dialekty je Dantem toto měřítko, které je obsaženo ve všech věcech daného druhu, nazýváno brilantním. Všechny dialekty ho do větší či menší míry obsahují, aniž by někde bylo užíváno plnohodnotně.²⁶

O obnovu přirozené a univerzální edenské komunikace se tak Dante snaží prostřednictvím vytvoření moderního jazyka. Jelikož se základem tohoto dokonalého jazyka mají stát velkolepá slova uspořádaná podle stylistických pravidel, mohou tento jazyk vytvořit pouze básníci s výraznou rozlišovací schopností. Stejně tak jako dříve umožňoval dokonalý jazyk Adamovi rozmlouvat s Bohem, bude nyní jazyk umožňovat básníkovi najít adekvátní slova, jimiž vyjádří to, co by se jinak vyjádřit nedalo.²⁷

Vzhledem k tomu, že Dante neztrácuje rozšíření a rozrůznění jazyků, naopak poukazuje na jejich biologickou sílu a schopnost vyvíjet se v čase, dává mu to prostor pro vytvoření moderního a přirozeného dokonalého jazyka. On sám se pak staví do role tvůrce nového dokonalého jazyka, který bude odpovídat zásadám univerzální formy vytvořené Bohem.²⁸

6.2 Dantova interpretace vzniku dokonalého jazyka

Ve spisu *De vulgari eloquentia* se Dante také zabývá interpretací prvního jazykového aktu, kde podle něj jako první promluvila Eva ve chvíli, kdy hovořila s hadem. Přejde mu však nepatřičné, aby tento významný krok pro lidský rod učinila žena, a nikoliv

---

²⁵ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 40–41.

²⁶ Psík, R., In: Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 29.

²⁷ Psík, R., In: Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 31.

Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 47–48.

²⁸ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 48.

muž. Ačkoliv tedy podle Písma jako první promluvila Eva, je logičtější domnívat se, že první slova pronesl muž. Zdá se totiž rozumný počin, aby ve chvíli, kdy Bůh stvořil Adama, nechal posléze jeho pronést první slova.²⁹

Není však zřejmé, jaké slovo Adam pronesl nejdříve, ani zda odpovídal na otázku Boha, a pokud tomu tak bylo, zda k němu Bůh hovořil pomocí toho, co nazýváme jazyk. Přesto se ve shodě s rozumem předpokládá, že v momentě, kdy Stvořitel vdechl člověku skrze svoji dokonalost život a člověk začal být vnímán, pronesl první slova. Třebaže Bůh zná naše myšlenky i beze slov, umožnil Adamovi mluvit, aby vyprávěním o tomto obdarování velebil jeho jméno.³⁰

Jelikož se v lidské komunikaci používá mnoho rozdílných jazyků a lidé si dokáží porozumět i bez použití slov, je důležité, abychom se pokusili najít jednotnou jazykovou formu, kterou Bůh obdařil Adama, o což se Dante pokouší ve zmíněném *Vulgaris Illustris*.³¹

6.3 Přínos De vulgari eloquentia pro hledání dokonalého jazyka

Jelikož si byl Dante vědom vztahu mezi románskými jazyky a latinou, považují ho někteří badatelé za zakladatele moderní románské filologie. Jiní ho díky tomuto dílu staví do role otce historické lingvistiky, případně pokládají spis za ucelenou syntézu všech ve středověku dostupných informací o jazyce.³²

Zcela zásadní je u spisu chápání jazyka jako sociálního fenoménu. Jazyk je ovlivňován kulturou dané oblasti, v níž se užívá a stává se součástí kulturního dědictví. Podle Danta dokonce i hebrejšтина byla poznamenána tímto vlivem a její podoba před stavbou babylonské věže neodpovídala původnímu jazyku, jímž se hovořilo v ráji. Myšlenka proměnlivosti jazyka, která je ve spise podložena proměnlivostí konkrétního jazyka, je považována za největší novost tohoto Dantova spisu.³³

---

²⁹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 43.

Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 59.

³⁰ Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 61.

³¹ Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 63.

Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 45.

³² Psík, R., In: Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 44.

³³ Psík, R., In: Alighieri, D., *O rodném jazyce*, 2004, s. 45.

Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 49.

7. Židovská tradice

Stejný názor, jako měl Dante na proměnu hebrejského jazyka, zastával i autor mnoha kabalistických spisů Abraham Abulafija (1240-1291), který vnímal prostřednictvím kabaly hebrejštinu za historický a posvátný prajazyk, jež vyvolený národ ve vyhnanství zapomněl. To ovšem není jediný společný rys, který můžeme u těchto autorů zpozorovat. Oba dva zastávali stejný filosofický postoj považující dar jazyka za výraz určitého souboru pravidel pro vytváření různých jazyků.³⁴

Soubor pravidel předaných Bohem Adamovi bychom mohli považovat za generativní matici blízkou činnému rozumu, což nás přivádí k Averroistickému proudu. Podle něj existuje jediný činný rozum a ten je společný celému lidstvu. Abulafija ztotožňoval Tóru s činným rozumem, a proto považoval schéma stvoření světa za jednotné se schopností jazyka, kterou Bůh obdařil Adama.

Z dochovaného rukopisu neznámého Abulafijova žáka se dozvídáme, že z původní jazykové konvence vznikly dva druhy jazyků. První vznikl smlouvou mezi Bohem a Adamem a považujeme ho za božský. Druhý vycházející z dohody mezi Adamem, Evou a jejich dětmi je charakterizován jako přirozený. Druhý typ vychází z prvního, jež znal jen Adam. Ten ho předal pouze Setovi, od něhož se tato tradice dostala až k Noemovi. Proto se zmatení jazyků týkalo pouze druhého odvozeného jazyka.

S uvědoměním si, že ona zmíněná tradice odkazuje na kabalou, je zřejmé, že úryvek opět naráží na určitý soubor pravidel sloužících k vytváření různých jazyků. Vzhledem k tomu, že původní forma není opět považována za jazyk, potvrzuje se tím historická proměnlivost hebrejštiny ve spojitosti s nadějí, že lze tuto prvotní formu znovu najít a obnovit.³⁵

7.1 Kabala

Kabala je židovská mystická nauka předávaná ústně mezi učitelem a žákem, která je charakteristická svou metodou četby a interpretace Pentateuchu neboli Pěti knih Mojžíšových. Svitek Tóry nicméně neslouží jen k explicitnímu získání obsahu, ale

---

³⁴ Wolfson, E. R., *Idel, Language, Torah and Hermeneutics in Abraham Abulafia*, 1992, s. 295.

³⁵ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 49–50.

kabalisté touží proniknout do hloubky textu a odhalit věčnou Tóru. Ta byla Bohem svěřena andělům a existovala již před stvořením světa. Také byla Tóra dle některých kabalistů původně napsána černým ohněm na bílý oheň a ve chvíli, kdy Bůh stvořil svět, nalézala se před ním jen celá řada čísel nespojených do slov. Nebýt Adamova hříchu, vytvořila by tato písmena jiná slova a tím by vznikl i jiný příběh.³⁶

Pro hledání dokonalého jazyka je velmi významný jeden ze směrů kabalistické tradice nazývaný teozofická kabala. Bůh podle ní stvořil svět pomocí emanace své pravěle a posléze jej řídí pomocí deseti sefirot, jež představují deset hypostazí božstva. Sefiroty můžeme vnímat jako zprostředkující jsoucna mezi Bohem a světem a stejně tak je můžeme považovat za vnitřní aspekty samotného božstva. V obou případech nám však ukazují stejný počet stupňů, po nichž se naše duše může navrátit k Bohu. Text Tóry je tedy z hlediska kabalistiky vnímán jako symbolický aparát, ve kterém je třeba odhalit čtyři roviny významu mystické a metafyzické skutečnosti. Význam doslovný, alegoricky-filosofický, hermeneutický a mystický. Většina kabalistických proudů používá pro rozklíčování textu tři základní postupy, notarikon, gematrii a temuru.³⁷

Notarikon funguje na metodě akrostichu, kde má způsob dešifrování a šifrování textu odhalit mystickou příbuznost slov. Gematrie vzhledem k poznatku, že jsou v hebrejštině písmena abecedy označována čísly, hledají slova s rozdílným významem, ale stejnou číselnou hodnotou součtu jejich písmen. Temura naopak pracuje se záměnou písmen a uměním anagramu, což pro jazyk, do něhož lze vkládat libovolné množství samohlásek, představuje rozsáhlé možnosti permutací.³⁸

Temuru kabalisté nevnímají pouze jako metodu četby, ale také jako princip, jímž Bůh stvořil svět. Tento princip je jasně vyjádřen v Knize stvoření, kde je deset sefirot a dvaadvacet písmen abecedy připodobněno ke kamenům neboli k dvaatřiceti cestám moudrosti, pomocí nichž Jahve stvořil svět. Kniha stvoření také hovoří o faktoriálním počtu, se kterým se můžeme setkat i v Lullově kombinatorice.³⁹

---

³⁶ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 30.

Agrippa z Nettesheimu, *Kabala: pojednání o židovské mystice*, 1990, s. 21.

³⁷ Agrippa z Nettesheimu, *Kabala: pojednání o židovské mystice*, 1990, s. 26.

Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 31.

³⁸ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 32.

³⁹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 33.

8. Rámon Lull jako pozdější pojítka mezi renesančními autory

Doctor illuminatissimus Raimundus Lullus (1232 - 1316) se narodil pravděpodobně v roce 1232 na Mallorce, která byla v této době místem, kde se střetávaly tři kultury, křesťanská, islámská a židovská. Autor dvou stovek traktátů byl tímto prostředím natolik ovlivněn, že svá díla původně napsal arabsky a katalánsky. Průsečík kultur mu také zajistil přístup k velkému množství informací, které ho inspirovaly k sepsání širokého portfolia témat od logických přes medicínské až po pedagogické. V neposlední řadě je také tvůrcem projektu *Ars magna* neboli systému dokonalého filozofického jazyka, kterým mělo být možné přivést nevěřící na pravou víru.⁴⁰

Lullovy didaktické zásady připomínají scholastické zaměření, kde je víra nadřazena rozumu, avšak obsahuje v sobě racionalistické prvky. Jinými slovy je zjevení otázkou víry, ale rozum nám může dopomoci k pochopení zjevené pravdy. Pro pochopení je tedy nutné, abychom měli víru a pomocí formalizace filozofických a vědeckých systémů dokládali pravost křesťanské víry. Jazyk je dle Lulla uhelným kamenem filozofie i politiky, pro které je společným cílem šíření víry.

Z hlediska filozofie je pro Lulla jazyk vnímán jako činitel ustanovující a vyjadřující vztah mezi Bohem a lidmi. Politický pohled ho naproti tomu přivádí k přesvědčení nutnosti výuky cizích jazyků, která ovšem v konečném výsledku funguje jako z nouze ctnost. Ideální cestou se pro něj stává vytvoření všeobecného a všepokrývajícího systému, který by prostřednictvím kódu uspořádal svět idejí do podoby srozumitelné všem. Tuto cestu se mu také podařilo zrealizovat v jeho pozdním díle *Ars magna*.

8.1 *Ars magna*

Obecné schéma vědění Lullova umění je založené na jednoduchých pojmech a výrocích. Pomocí použití vhodných metod kombinace by toto umění vedlo k objevení a prezentaci veškerého dalšího vědění. Základní pojmy metody jsou znázorňovány prostřednictvím písmen, nákrešů a dalších symbolů.⁴¹ V *Ars magně* se také setkáváme se syntézou logiky a metafyziky, přičemž se logika zaobírá duševní povahou věci, a metafyzika je naopak zaměřená na její bytí, které se odehrává mimo duševní obzor.

⁴⁰ *Ramon Lull*. [online] [vid. 10. 2. 2017]

⁴¹ Kristeller, P. O., *Osm filosofů italské renesance*, s. 132.

Ani jedna ze složek není schopna obsáhnout celou pravdu, abychom dokázali pochopit svět v jeho úplnosti, musíme se uchýlit k formalizování logických aktů, jež ale nesmějí odporovat znalosti přirozených jevů.⁴² Logika se u Lulla zaměřuje na prvotní, nikoliv druhotné instance, jde tedy o logiku našeho bezprostředního chápání věcí, a nikoli o logiku našich představ o věcech. Zároveň by logika neměla poskytovat pouze doklad pravdy, ale měla by být také schopná odhalit pravdu novou.

Jestliže se metafyzika zaobírá věcmi mimo rozum a logika se naopak zaměřuje na jejich rozumovou podstatu, Ars zkoumá věc z obou hledisek. Metoda proto musí být schopna stanovit pravidla zahrnující metafyziku, logiku, diskurz i svět. Na Boží působení se pohlíží jako na archetypy jsoucna a svět se jeví jako komplex symbolů, které nás zpět odkazují na celek Boží existence. V případě, že vyjdeme z principu, při kterém můžeme od výroku pomocí sylogismu dospět k soudu, stanovíme myšlení mechanismus, díky kterému získáváme přesnější závěry, než kdybychom používali pouze logiku. Na základě tohoto faktu pak Lull tvrdí, že se zastánce tohoto umění může dozvědět více než logik za rok.⁴³

8.2 Lullův odkaz renesančním autorům

Z určitého pohledu můžeme o díle *Ars magna* hovořit jako o metodě, která předběhla svoji dobu, jelikož se za života jejího autora nesečkala s očekávaným přijetím. Nicméně na přelomu 15. a 16. století se s nástupem renesance dočkává kýženého věhlasu. Nejdříve se budou první čtenáři rekrutovat z řad křesťanských kabalistů a posléze se k lullismu budou otevřeně hlásit autoři jako Pico della Mirandola, Agrippa z Nettesheimu nebo Marsilio Ficino.⁴⁴

Období renesance je charakteristické svou snahou vystoupit z kulturní doby temnoty a úpadku, a proto se snaží o znovuoobnovení antické vzdělanosti a kultury, kterou chápe jako období vrcholného rozvoje lidského ducha.⁴⁵ Toto renesanční znovuzrození s sebou také přináší rozkvět okultní filozofie, pansofistické aspirace a hledání ideální

---

⁴² Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 54.

⁴³ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 65.

Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 75.

⁴⁴ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 83-84.

⁴⁵ Špelda, D., *Renesanční a novověká filozofie*, 2009, s. 7.

metody, mezi dědice Lullových schémat se tak mimo jiné řadí i J. A. Komenský, W. Leibniz a R. Descartes.⁴⁶

9. Snahy o vytvoření univerzálního jazyka

Prvotní myšlenky na hledání dokonalého jazyka zaměřovaly svoji pozornost na odvození všech jazyků z jednoho prajazyka a nerozlišovaly rozdíl mezi jazykem dokonalým a univerzálním. Do jisté míry by mohlo působit zavádějícím ztotožňovat hledání jazyka, který odráží vnitřní podstatu věcí, a hledání jazyka jiného, jímž by měli mluvit všichni lidé.⁴⁷ Ačkoliv se právě této snaze sjednotit zachycení podstaty věcí s jazykem, jímž by mohli hovořit všichni lidé, zabývala řada novověkých autorů.

16. a 17. století s sebou přináší technologický a vědecký pokrok ve společnosti a z čistě náboženského rámce se problematika dokonalého jazyka přenáší do rámce nábožensko-filozofického. Nyní už nejde o rekonstrukci původního edenského jazyka a návrat do ráje, ale začínají se objevovat snahy o hledání ideálního jazyka a vytvoření nového ráje.⁴⁸ Většina evropských intelektuálních snah se snaží uvést v soulad biblickou pravdu s novodobými vědeckými poznatky. V tomto období tak vzniká napětí mezi teologií, filozofií, mystikou a vědou, které vytvářejí příznivé podmínky pro pokusy vytvořit univerzální jazyk.⁴⁹

10. Jan Ámos Komenský

Jedním z evropských vzdělavců, kteří v tomto názorově liberálnějším prostředí hledali univerzální jazyk, byl i biskup jednoty bratrské, filozof, pedagog, překladatel a spisovatel, Jan Ámos Komenský. Tento český rodák se pravděpodobně narodil roku 1592 v Uherském Brodě, avšak jeho pobyt v zahraničí a převládající tvorba vědeckých a didaktických prací ho proslavila po celém světě a učinila z něj „Učitele národů“. Komenský byl vzhledem ke svému katolickému vyznání nucen opustit svou vlast, aby

---

⁴⁶ Ouředník, P., *Svobodný prostor jazyka*, 2013, s. 85.

⁴⁷ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 72.

⁴⁸ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 9–10.

⁴⁹ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 14–15.

jeho kroky následně vedly do Anglie, Nizozemí a Švédska, a české písemnictví se tak na úkor vyhnanství paradoxně proslavilo až v cizině.⁵⁰

V díle Jana Ámose Komenského jsou zřejmé jeho pansofické snahy, které měly za cíl vytvořit harmonické porozumění mezi všemi národy světa a od nichž se pak odvíjela myšlenka univerzálního jazyka.⁵¹ Pansofie byla u Komenského směřována pedagogickým stylem, v svém díle *Velká didaktika* tvrdí, že učitel by měl být schopen nabídnout žákům takové obrazy, které by se jim nesmazatelně zapsaly do paměti, díky působením na jejich smysly. Je tedy nutné, aby převáděl věci, které mohou žáci vidět, cítit, ochutnat, slyšet, případně je mohou rozpoznat pomocí hmatu. V učebnici latiny se snaží umožnit žákům bezprostřední vizuální pochopení věcí a seřadit základní pojmy určité logiky idejí. V díle *Orbis pictus* sestavuje ilustrovaný seznam všech základních věcí světa, který má ikonický vztah k zobrazovaným věcem a verbální názvy pouze jako vysvětlení a dodatky. Průběžně se tak v tvorbě Komenského objevují snahy o nápravu předávání informací žákům a o nápravu celého vzdělávacího systému, ve kterých můžeme zpozorovat zárodky kritiky přirozeného jazyka. V pansofických spisech pak otevřeně vyzývá k jazykové reformě, která by odstranila nejednoznačnosti, a následně se v díle *Via Lucia* seznamuje s pravidly pro umělý univerzální jazyk.⁵²

10.1 Komenského pojetí univerzálního jazyka

Komenský se zevrubněji věnuje univerzálnímu jazyku v 19. kapitole díla *Via Lucia*. Nejdříve vysvětluje, jak lidstvu bylo umožněno překonávat překážku v podobě zmatení jazyků. Když chtěl Bůh ve své milosti vnést na svět světlo evangelia, učinil tak prostřednictvím dvou jazyků. Lidé tak mohli pomocí dvou vytříbených jazyků říše řecké a říše římské očekávat jak příchod Krista, tak následně pomocí druhého jazyka provázet jeho život na zemi. Svatý duch však obdařil hlasatele evangelia i znalostí jiných jazyků, aby mohli oslovit národy, které neovládaly řečtinu ani latinu. Tento příběh přivádí Komenského k názoru, že se kýžené obnovy světa dá docílit opětovně pomocí jazyků, a zároveň si také uvědomuje, že je snazší, aby se všichni lidé naučili

---

⁵⁰ Prokop, V., *Dějiny literatury od starověku do počátku 19. století*, 2006, s. 56–57.

⁵¹ Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize I.* str. 3

⁵² Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 190-191.

nějaké jediné řeči, než aby se jedinec učil všemu.⁵³ V tento okamžik se tak setkáváme s uvažováním Komenského o projektu univerzálního jazyka, který by vyvedl lidstvo z babylonské temnoty a přivedl je na světlo síónské.⁵⁴

V souvislosti s používáním jediného jazyka ve světě, který by měl být příjemný, láskyplný, všem dostatečný a pro každého snadný, ale také tvrdý a nemilý, připomíná Komenský Ludvíka Vivese. Tento španělský humanista, který se stavěl do opozice scholastiky, je znám díky své systematické a eklektické tvorbě zahrnující psychologii, sociologii, politologii, filozofii a náboženství, díky čemuž je považován za jednoho z nejvlivnějších vzdělávacích teoretiků 16. století. Vives ve své práci *Jak vzdělávat ve vědách* představuje jazyk jako nástroj lidské společnosti a také jako pokladnici vzdělanosti. Proto shledává nanejvýš prospěšné, aby všechny národy mluvily jedním jazykem. Tento jazyk by měl být půvabný pro svou snadnou a příjemnou výslovnost, výstižný jednoznačným významem a bohatý na hojnost a rozmanitost slov. Podle Vivese z jazyků, které byly doposud používány, splňuje tato kritéria pouze latina.⁵⁵

Komenský z Vivesem souhlasí jen v určitém pohledu, uznává, že je nezbytné mít jeden jazyk společný celému světu. V případě, že by bylo nutné pro tento účel zvolit jeden z dosud známých jazyků, byla by to latina. Přesto uvádí několik důvodů, proč je daleko vhodnější vytvořit nový univerzální jazyk.

Preferováním latiny bychom pomáhali jen určité intelektuálně privilegované vrstvě a nijak bychom neprospěli nevzdělaným národům. Naopak nově vzniklý univerzální jazyk by měl překonat politické a strukturní nedostatky latiny, jeho slovní zásoba by měla být schopna jasně reflektovat skladbu skutečnosti a slovům by měl náležet jasně definovaný význam, aby vzniklé obsahy nebyly jen nesmyslným výplodem fantazie. Z nedodržování těchto rysů také plyne, že dodnes všechny národy stavějí babylonskou věž. Jelikož věcem nebyla dána jména podle jejich podstaty, vede tato nejednoznačnost

---

⁵³ Komenský, J. A., *Cesta světla*, 2009, s. 133.

⁵⁴ Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 17.

⁵⁵ Komenský, J. A., *Cesta světla*, 2009, s. 134.
Juan Luis Vives. [online] [vid. 14. 3. 2017]

pojmu k neporozumění a hádkám a je jen potvrzením, že lidé hovoří slova, nikoliv věci.⁵⁶

Pro Komenského z těchto informací tedy vyplývá nejúčinnější závěr, tedy vytvořit jazyk nový, který bude postaven nade všechny dosud známé jazyky. Oproti jiným musí být nový jazyk snadnější, aby se ho mohli učit bez časových a věcných ztrát. Také by mělo být potěšením se tento jazyk učit a samozřejmě by měl od ostatních vynikat svou dokonalostí, která by se projevovala užitečností v pochopení věcí samých. Komenský charakterizuje tento jazyk jako racionální, jehož formální a věcná stránka slouží pouze pro vystižení smyslu, jako analogický, v jehož pravidlech nenajdeme žádné výjimky, a jako harmonický, jež by zobrazoval soulad představ a nevnášel by žádné nesrovnalosti mezi věci a pojmy. Pokud by tento jazyk posléze přijalo společně celé lidské pokolení, pak by se teprve mohla doba nazývat osvícenou a mírovou.⁵⁷

Nový jazyk by byl také nejideálnějším prostředkem, jak novým způsobem objasnit Boží moudrost. Bůh nám již několikrát předvedl pomocí lidského jazyka ukázkou své moudrosti, nicméně podle Komenského by byl univerzální jazyk vrchol božské moci. Je obdivuhodné, že řeč je rozptýlená do nesčetně podob a tento proces i nadále pokračuje. Přivést pod takovému rozptýlené a zmatené jazyky jeden, který je zpět uvede v jednotu a soulad, je nejlepší způsob, jak lze rozmnožit Boží slávu.

Jestliže by snad někdo pojal pochybnost, zda je nám dovoleno vytvořit nový jazyk, poukazuje Komenský zpětně na Adamovo pojmenování zvířat, při kterém bylo člověku přiděleno Bohem právo pozorovat a zároveň pojmenovávat věci. V případě, že již vzniklo mnoho jazyků díky náhodě a jejich zmatení, není jediný důvod, proč by nemohl vzniknout jeden jazyk podle rozumového plánu.⁵⁸ „*Jako Bůh nebrání lidské přičinlivosti, nýbrž spíše ukládá, aby si tvořila pravdivé pojmy o věcech, tak jí nemůže bránit, aby si tvořila o věcech pravdivou řeč.*“⁵⁹

---

⁵⁶ Komenský, J. A., *Cesta světa*, 2009, s. 135-136.

Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 192.

⁵⁷ Komenský, J. A., *Cesta světa*, 2009, s. 137.

Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 17.

⁵⁸ Komenský, J. A., *Cesta světa*, 2009, s. 137-138.

⁵⁹ Komenský, J. A., *Cesta světa*, 2009, s. 138.

V samotném závěru kapitoly věnované smyslu univerzálního jazyka nám Komenský předkládá dva možné způsoby k jeho vytvoření. První možnost by byla skrze vedení jazyků již známých, kde bychom vybrali vždy ty části, ve kterých dané jazyky vynikají, a to všechno bychom posléze spojili v jeden harmonický celek. Druhá možnost by měla vycházet z vedení věcí samých, má být věcnější a přizpůsobená přesnému vyjadřování. Jestliže budou věci samé předkládané smyslům všech lidí stejným způsobem, bude pak tento jazyk srozumitelný a napodobitelný.⁶⁰ I přestože si Komenský uvědomuje, že je zapotřebí se i nadále věnovat jazykům již vzniklým, jelikož díky jejich rozšíření ve světě jsou zdrojem vzdělání a zbožnosti, tvrdí, že nejlepší bude mít jeden jazyk společný, a sice zcela nově vytvořený.⁶¹

Komenský si také jako jeden z mála autorů pokládá otázku, zda se lidstvo, v případě, že se mu povede vytvořit nový jednotný jazyk, nedopustí stejné osudové chyby jako při stavbě babylonské věže a Bůh na zemi nesešle další zmatení jazyků. Aniž by však poskytl plnohodnotné argumenty, odpovídá Komenský ve svém rukopisném spisu věnovanému všenápravě, že není třeba se této osudové rány obávat. Dle Ouředníka můžeme však předpokládat, že tato Boží blahosklonnost, se kterou Komenský počítá, by tvořila skutečnost, že ideální jazyk má být odrazem ideálního světa a Bůh nebude mít důvod k zakročení.⁶²

10.2 Vliv Raimunda Lulla v díle Komenského

Odkaz na Lullovo umění v díle Jana Ámose Komenského najdeme v *Trojumění* ve spojitosti s logikou velox neboli logikou bystrou. Tato logika je charakteristická svou hbitou dovedností, díky které dokážeme bez příprav přemýšlet a hovořit. Zároveň také tvoří jeden ze tří vrcholů, vedle umění činit danou věc zdobně a důkladně. Předpokladem pro hbitou logiku je znalost široké slovní zásoby a Lullovo umění je pro Komenského prostředek, jak mysl obohacovat náměty k uvažování, s podmínkou dělat tuto činnost neustále a vyčerpávajícím způsobem. Logika velox neboli tzv.

---

⁶⁰ Komenský, J. A., *Cesta světla*, 2009, s. 139.

⁶¹ Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize 2009*, s. 3.

⁶² Ouředník, P., *Hledání ztraceného jazyka*, 1997, s. 19.

cyklognomika je pojmenována právě podle jednoho z obrazců v Lullově mechanismu, jehož účelem je dodávat látku úsudkům.⁶³

11. Marin Mersenne jako korespondent Reného Descartese

Téměř ve stejné době, kdy Komenský nastiňuje své pojetí univerzálního jazyka, je, ač přes svůj odpor ke kabale a ukultismu, zasažen Lullovou kombinatorikou také páter Marin Mersenne. Ten ve svém díle *Harmonie*, kde se dotýká problematiky univerzálního jazyka, využívá Lullova mechanismu a svou zaníceností opomíjí rozdíl mezi božskou všemohoucností a možnou všemohoucností dokonalého kombinatorického jazyka. Mersenne se vrací k Adamovu pojmenování a pokládá si otázku, jak dlouho by musel Adam setrvat v Edenu, kdyby skutečně musel pojmenovat všechno. Uvědomuje si, že dosud známé jazyky se povětšinou omezují k pojmenování všeobecných idejí. Abychom mohli pojmenovat každou jednotlivost, potřebovali bychom umělý jazyk, který by dokázal neustále vytvářet adekvátní počet jmen. Jestliže bychom tedy byli schopní neustále generovat nové výrazy, objevuje se nám v souvislosti s tímto vědomím také možnost nekonečné zdokonalovatelnosti poznání. V případě, že by pak Bůh tvořil do nekonečna nové jedince a my je dokázali pojmenovávat, vidí Mersenne v této nekonečnosti nesporný důkaz Boží existence.⁶⁴

Krom vytváření vlastní filozofické práce také Marin Mersenne neúnavně zprostředkovával pomocí korespondence výměnu filozofických a vědeckých myšlenek mezi mnoha tehdejšími učiteli.⁶⁵ Jednu z takovýchto zpráv adresoval také svému příteli, francouzskému filozofovi, René Descartesovi s informací o talentovaném advokátovi des Valléesovi, který byl jazykově velmi nadaný a údajně vynalezl matricový jazyk, díky kterému mohl porozumět všem ostatním jazykům.

11.1 Descartesova reflexe univerzálního jazyka

Descartes se ve své reakci na zmíněný dopis netají zklamáním a tvrdí, že dle des Vellesova díla je u každého jazyka potřeba naučit se gramatice a významu slov. Problém však vidí v náročnosti naučení se gramatiky, kdyby však byla vytvořena

---

⁶³ Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize 2009*, s. 9.

⁶⁴ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 130–131.

⁶⁵ Špelda, D., *Renesanční a novověká filosofie*, 2009, s. 89.

gramatika bez nepravidelností přirozených jazyků, byl by tento problém překonatelný. Nově vytvořený zjednodušený jazyk by potom působil jako primární a všechny ostatní jazyky jako jeho dialekty. Kdybychom stanovili elementární výrazy činností, jež bychom označovali číslem, které by odkazovalo na synonyma v jednotlivých přirozených jazycích, mohli bychom na tomto principu odvodit univerzální systém písma. Vzápětí by však vyvstal problém fonetické podoby výrazů, kde by navíc bylo obtížné se takovým zvukům naučit. Řešením by tak mohlo být vyjadřovat se písemně, nicméně pak není zřejmý důvod, proč bychom nemohli využívat některého všeobecně známého mezinárodního jazyka. Descartes si však uvědomuje, že problém využívání elementárních výrazů tkví v tom, že musejí odpovídat takovému uspořádání idejí a myšlenek, aby měly stejnou logiku jako uspořádání čísel. Vytvoření takového jazyka vyžaduje tedy odhalení struktury lidského myšlení a tento problém pro něj spadá do stejné kategorie jako problém pravé filozofie.⁶⁶

Podle Descarta by realizace tohoto univerzálního jazyka obnášela, aby všichni akceptovali pravou filozofii, tedy aby se ve svém vlastním myšlení začali řídit stanoveným úplným výkladem struktury idejí. Jelikož ale Descartesova pravá filozofie neměla preskriptivní charakter, musíme tento návrh pravé filozofie vnímat spíše jako návrh očisty vlastního myšlení jeho analýzou. Realizace univerzálního projektu jazyka by tedy byla akceptovatelná v případě existence ideálního všelidského společenství, složeného pouze z mudrců. Nelze se tedy divit, že Descartesův postoj k možné realizaci projektu byl pesimistický. Podle něj nemůže žádný ideální jazyk naplnit naděje, které do něj vkládají jeho zastánci. Naopak se domnívá, že ať už zastáváme jakékoliv koncepcie jazyka a chceme, aby nás vedly k lepšímu porozumění mezi lidmi, aby nás směřovaly k nebezproblémové jednoznačnosti a přesnosti myšlení, musíme pracovat na vlastním myšlení a žádný preskriptivní jazyk nám nepomůže.⁶⁷

Pro Descarta se tedy klíčovým rysem v spojitosti s univerzálním jazykem stává rozpoznatelnost jasných a jednoduchých myšlenek. Při tvorbě univerzálního jazyka by pak bylo nutné mít k dispozici kompletní výčet všech možných myšlenek, které by svým uspořádáním připomínaly tabulku chemických prvků. Descartův předkládaný

---

⁶⁶ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 192–193.

Glombíček, P., *Descartes o univerzálním jazyce*, 2004, s. 353–354.

⁶⁷ Glombíček, P., *Descartes o univerzálním jazyce*, 2004, s. 357–358.

postup k univerzálnímu jazyku se pak pokusil Petr Glombíček rozdělit do čtyř kroků: „1) Výklad, resp. výčet všech jednoduchých prvků myšlení, jež jsou v představivosti. Ty zde Descartes nazývá „ideje“ (ve smyslu tělesných idejí jako výsledků kauzálních vztahů s prostředním, nikoli v e smyslu forem myšlenek). 2) Nalezení procedury pro rozlišování jasných a jednoduchých myšlenek, jichž je schopen lidský duch. To by mělo za následek „dobrou vědu“, tj. umění dobře soudit. 3) Výčet těchto myšlenek, resp. jejich uspořádání d o jednoznačné struktury v tabulce mentálních (logických) prvků. 4) Přiřadit těmto prvkům jména, jejichž gramatika by se řídila syntaktickými možnostmi označených prvků. Výsledkem by byl jazyk, který by adekvátně vyjadřoval všechny procedury dobrého souzení.“⁶⁸

V případě, že bychom se pokusili výše zmíněné kroky porovnat s koncepcemi Descartovy filozofie, zcela by vyhovoval pouze krok číslo dvě. V díle *Principy filosofie* Descartes zmiňuje, že jasný poznatek je ten, který je bezprostředně zřejmý a jenž lze odlišit od všech ostatních poznatků. Následně dělí tyto poznatky do rodu intelektuálního čili myšlenkového a rodu materiálního neboli tělesného.⁶⁹ První krok tedy odporuje této tezi, jelikož se zde pracuje pouze s tělesnými ideami. I třetí a čtvrtý krok se dostávají do konfrontace s Descartovými Principy filozofie, jelikož podle toho díla logické definice jen zastiňují poznatky, které jsou zcela zřejmé a samy o sobě jasné, a my bychom je tedy neměli začleňovat do poznatků získaných studiem. Proto není potřeba se těmito poznatky zabývat.⁷⁰ Dle Glombíčka by tedy nebylo správné, abychom Descartese řadili plnohodnotně mezi tvůrce filozofického jazyka.⁷¹

11.2 Vztah Descartese k jazyku

Kromě výše zmíněné reakce na Mersennův dopis nenacházíme u Descartese obsáhlejší vyjádření na téma jazyk, které by se vyhýbalo obecnému výkladu povahy jazyka. Stejně jako už kdysi Aristoteles zastává i Descartes názor, že jazyk je to, co odlišuje člověka od zvířat. Domnívá se, že sestavit dohromady různá slova, složit z nich řeč a vyjádřit své myšlenky není nepřekonatelná překážka pro žádného, i méně inteligentního, člověka. Naopak žádné zvíře, ač by bylo sebedokonalejší, nedokáže touto vlastností

⁶⁸ Glombíček, P. *Descartes o univerzálním jazyce*, 2004, s. 357.

⁶⁹ Descartes, R., *Principy filosofie*, 1998, s. 49.

⁷⁰ Descartes, R., *Principy filosofie*, 1998, s. 19.

⁷¹ Glombíček, P., *Descartes o univerzálním jazyce*, 2004, s. 358.

disponovat. Na rozdíl od hluchoněmých, kteří sami vymýšlejí jistá znamení, a my se můžeme naučit jejich řeči, nenacházíme u zvířat nic, co by svědčilo o tom, že myslí to, co mluví.⁷² Jazyk se zde stává výrazem myšlení, nejde jen o vydávání zvuků, ale význam slovům uděluje ideje v mysli mluvčího. Ideje jsou přirozenými znaky věcí, které jsou idejím správně přiřazeny, teprve tato spojitost pak dává slovům význam. Slova se tedy mohou vztahovat k předmětům až na základě procesu myšlení. Jelikož Descartes tuto schopnost u zvířat nenachází, tvrdí, že jsou spíše stroji než myslícími bytostmi.

U zvířat však naopak můžeme sledovat mechanické kauzální sepětí mezi prožívaným pocitem a křikem, což symbolizuje určitou reakci. U lidí naopak vzniká mezera mezi jazykem a idejemi, proto mohou pomocí slov vyjadřovat své myšlenky plnohodnotně, částečně nebo také vůbec. Fakt, že nepochybné poznání se stává čistě rozumovým přímým vztahem k jsoucím věcem, vede Descarta k filozoficky motivované nedůvěře vůči jazyku.⁷³ Při používání jazyka přiřazujeme všem našim pojmům slova, kterými je vyjadřujeme, a zároveň tyto pojmy zapisujeme i do paměti pomocí slov. Je pro nás posléze téměř nemožné, abychom si při vybavování věcí dokázali oddělit daný pojem od pojmu slov. Proto se myšlenky točí spíše kolem slov a často souhlasíme s nepochopenými slovy, jelikož se mylně domníváme, že jsme je pochopili nebo přijali od někoho, kdo je zdánlivě pochopil.⁷⁴

Descartes k problematice jazyka zastává názor, že pro účely filozofie je běžný jazyk vyjadřující každodenní praktické potřeby nepoužitelný. Aby neškodil filozofickému poznání, musí s ním filozof zacházet nanejvýš transparentně a opírat všechna svá slova s maximální přesností o ideje. Je tedy zřejmé, že Descartes v jazyce spatřuje překážku správného poznání, a proto mu ve své filozofii přisuzuje velmi omezenou úlohu. I přestože je tato nedůvěra vůči jazyku u racionalistů typická, můžeme se u Leibnize setkat jistým heuristickým významem.⁷⁵

---

⁷² Descartes, R., *Rozprava o metodě*, 1992, s. 41.

⁷³ Beran, O., *Soukromé jazyky*, 2012, s. 24.

⁷⁴ Descartes, R., *Principy filosofie*, 1998, s. 79.

⁷⁵ Beran, O., *Soukromé jazyky*, 2012, s. 25.

12. Gottfried Wilhelm Leibniz

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646 -1716) byl německý filozof, jenž vystudoval práva a filozofii. Díky své práci zabývající se reformou práva a diplomacie se během pobytu ve Francii a v Anglii seznámil s předními představiteli tamější filozofie a vědy. Jeho rozmanitý život reflektuje také jeho rozmanité dílo, které zasahuje jak do oblastí filozofie, tak do matematiky, přírodovědy nebo náboženství. Vytváření jeho filozofického díla pak můžeme rozložit do dvou etap, kdy se nejdříve vyrovnával se starší filozofickou tradicí, novověkou filozofií a vědou, a následně vytvořením vlastního filozofického systému. Tato Leibnizova nauka je systematicky představena v díle *Monadologie a Principy přírody a milosti*.⁷⁶

Leibniz patřil k zastáncům tvrzení, že každý jedinec má svá subjektivní kritéria vztažená k subjektu, a proto to, co je zjevné pohledu jednoho, nemusí být zjevné druhému.⁷⁷ Bylo tedy nepravděpodobné, aby se člověk s takovýmto názorem snažil přimět všechny lidi, aby nahlíželi na universum jednou provždy vytvořeným prizmatem rodu a druhů, aniž by brali v potaz zvláštnosti a různé úhly pohledu každého jazyka. Leibniz si navíc nemyslel, že by bylo jakkoliv možné rekonstruovat Adamův jazyk, nebo se k němu dokonce vrátit. Naopak ho fascinovalo bohatství a různorodost přirozených jazyků. Důvod, který ho podnítil k hledání univerzálního jazyka, však pramenil z jeho irénistické vášně, tedy ze snahy o všeobecný mír, sjednocení upřímného náboženského cítění a usmíření Evropy.⁷⁸

Umberto Eco uvádí, že abychom mohli popsat projekt, jímž se Leibniz zabýval celý svůj život, museli bychom mluvit o obrovské filozoficko–lingvistické stavbě, která uvažovala čtyři základní momenty: „1) stanovení systému elementárních pojmů, organizovaných do abecedy myšlení nebo do všeobecné encyklopedie; 2) vypracování ideální gramatiky, jejímž příkladem byla jeho zjednodušená latina, k níž ho pravděpodobně inspirovala Dalgarnova gramatická zjednodušení; 3) případně vytvoření řady pravidel pro výslovnost znaků; 4) lexikon reálných znaků, na jejichž základě by se provedl výpočet, který by mluvčího automaticky dovedl k formulaci

---

⁷⁶ Špelda, D., *Renesanční a novověká filosofie*, 2009, s. 89.

⁷⁷ Moreau, J., *Svět Leibnizova myšlení*, 2000, s. 71.

⁷⁸ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 240-241.

pravdivých vět. Nicméně hlavní Leibnizův přínos spočívá ve čtvrtém bodě projektu a v tom, že nakonec upustil od realizace ostatních tří.“⁷⁹

Grulich však ve svém spisu podotýká, že Leibniz nedospěl do cíle ani ve čtvrtém bodě. Vzhledem k tomu, že se ve skutečnosti jedná o omezení projektu na jeho perspektivní část, často se v souvislosti s ním hovoří o Leibnizovu přínosu logice. Ta představuje rozbor pojmů a pravd na elementární, jednoduché a dále již nerozlišitelné. Dokonalý rozbor by nás měl přivést redukcí k jediné, základní ideji, ideji Boha.⁸⁰ Jako nejdokonalejší bytost obsahuje všechny dokonalosti a my jeho prostřednictvím nazíráme všechny věci, což ovšem neznamená, že nedisponujeme dalšími vlastními idejemi, naopak je nutné, abychom skrze ně, jako afekce či modifikace našeho ducha, vnímali, co je v Bohu. Neustále totiž dochází při střídání myšlenek ke změně v našem duchu a i ideje věcí, na něž aktuálně nemyslíme, jsou v našem duchu obsaženy a idea Boha obsahuje všechny tyto modifikace.⁸¹ Kdybychom všechny tyto základní pojmy označili znaky, dostaneme abecedu lidského myšlení, skrze ni pak můžeme spojováním základních pojmů dospět ke všem možným pojmům a pravdám složeným. Takovéto nahrazení pojmů znaky a manipulování s nimi pomocí kombinatoriky symbolizuje Leibnizovu universální charakteristiku.⁸²

U Descarta se nachází kritérium pravdy v jasné a zřetelné ideji, v intelektuální evidenci, na které ukazuje svůj princip cogito. Jasná idea je ta, která je přítomna a odhaluje se pozorné mysli. Zřetelná idea je pak jasná idea, ve které nenajdeme nic nejasného. Leibniz je však názoru, že Descartes přesně nevymezil, v čem přesně spočívá jasnost a zřetelnost. Takovéto definice spočívají podle něj na čistě subjektivních kritériích vztažených k subjektu a jeho pozornosti.⁸³ To je hlavní důvod, proč u Leibnize dochází k přechodu od pojmů ke znakům.

Leibniz si není jistý, zda je možné sestavit přesnou a definitivní abecedu lidského myšlení, a proto se domnívá, že stěžejní prvek universální charakteristiky se nachází v kombinatorických pravidlech. Zároveň tuto univerzální charakteristiku přirovnává

---

⁷⁹ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 240.

⁸⁰ Grulich, T., *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II*, 2009, s. 2.

⁸¹ Leibniz, W. G., *Monadologie a jiné práce*, 1982, s. 43-44.

⁸² Grulich, T., *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II*, 2009, s. 2.

⁸³ Moreau, J., *Svět Leibnizova myšlení*, 2000, s. 71.

k algebře a přemýšlí, jak by se výpočet mohl provádět striktně kvantitativně s kvalitativními pojmy. Často se v souvislosti s tímto přístupem setkáváme s označením „slepé myšlení“, jelikož nám umožňuje provádět přesné výpočty za použití symbolů, jejichž význam pro nás nemusí být známý nebo si o něm nemůžeme udělat zřetelnou představu.⁸⁴

Leibniz nastiňuje způsob nalezení metody, kterou odstraní spory pomocí převedení polemiky na výpočet podobný matematickému, do tří fází. Nejdříve je nutné vytvořit všezahrnující znakovou soustavu, jež bude obsahovat základní znaky vystihující základní pojmy a zároveň zahrne všechny ostatní pojmy vzniklé kombinací. Posléze vynalézt logický počet umožňující utvoření a rozpoznání všech smysluplných výrazů výchozí soustavy znaků. A v poslední fázi aplikovat rozhodovací proceduru, díky které rozpoznáme pravdivost, či nepravdivost daného výroku.

Jelikož zde předpokládáme možnost převedení úvah na výpočet, chyba v této úvaze by se jevila jako omyl v postupném převedení znaků obdobný chybě gramatické. Všechna zkoumání závisící na logické úvaze by se prováděla pomocí jistého druhu výpočtu, díky čemuž by se usnadnilo objevování nových věcí a my bychom si byli jistí, že můžeme z daného já vyvodit vše, co je jen možné. Takovýto výpočet by šlo také snadno ověřit a my bychom tak každého mohli přesvědčit o tom, co jsme objevili nebo odvodili.⁸⁵

12.1 Zdroj Leibnizova myšlení

Stejně jako předešní autoři se ani Leibniz nevyvaroval vlivu Lullovy kombinatoriky. Ve svých dvaceti letech napsal Leibniz dílo *Dissertatio de arte combinatoria*, které bylo výslovně inspirováno Raimundem Lullem. Leibniz mu zde vytýká, že jeho kombinatorika nevyužívá všech nabídnutých možností, a taktéž projevuje výhrady proti malému počtu elementárních pojmů. Univerzální jazyk klade podmínky, které dle Leibnize Lullův mechanismus nemůže splnit. Omezený počet základních znaků a výsledných kombinací vede k pochybám, zda dokáže obsáhnout celé jsoucno. Dle Eca byl navíc Lullus připraven mnoho kombinací zavrhnout z teologicko-rétorických

---

⁸⁴ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 248.

⁸⁵ Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II*, 2009, s. 3.

důvodů, aby se nedosahovalo nesprávných vět, což se z pohledu kombinatoriky jeví jako zcela svévolné. Správnost vět navíc určovala zkušenost a zdravý rozum, což pro Leibnize znamená, že se jedná čistě o subjektivní tvrzení, které není ochotný přijmout.⁸⁶

---

⁸⁶ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 241.

Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II*, 2009, s. 7-8.

13. Závěr

Historie hledání dokonalého jazyka a snah o vytvoření jazyka univerzálního jsou dějinami utopie a velké řady nezdarů. I kdyby však nešlo o nic víc než o umíněnou honbu za nemožným snem, jak tvrdí Eco, je přínosné znát původ tohoto snu a důvody, které motivovaly mnohé myslitele, aby v těchto snahách setrvali.⁸⁷ Ve své bakalářské práci jsem se nejdříve pokusil popsat zrod myšlenky dokonalého jazyka, díky které se domníváme, že kdysi existoval dokonalý způsob jazyka, jímž Bůh rozmlouval s Adamem, a skrze něj se dala postihnout podstata všech věcí. Následně se zaměřuji na okamžik, kdy byl tento božský dar člověku odejmut, a poukazuji tak na začátek snah o jeho obnovu.

Snahy o obnovení dokonalého jazyka či snahy vytvořit jazyk univerzální se jevily také jako prostředek k překonání náboženských, politických, vědeckých nebo vzdělávacích překážek. S těmito rysy se můžeme setkat u všech autorů, kterým je v této práci věnována stěžejní pozornost, tedy u Danta Alighieriho, Jana Ámose Komenského, Reného Descarta a Gottfrieda Wilhelma Leibnize. Ačkoliv se v konečném výsledku ve všech jejich pracích setkáváme v souvislosti s problematikou hledání dokonalého jazyka s nezdarem, můžeme v těchto neúspěších najít jistý pozitivní vedlejší účinek, zejména to, že všichni poukázali na nedokonalosti a rizika, které přinášejí známé formy jazyka.

Hlavní pozornost jsem v této práci věnoval prezentaci a analýze snah výše zmíněných autorů o obnovení dokonalého nebo univerzálního jazyka. Konkrétně jsem se snažil prostřednictvím reprezentativních pramenných textů doplněných o relevantní sekundární literaturu poukázat na analogie a diference v jejich koncepcích. Zárodky prvního společného rysu, který všechny autory ovlivnil, se tak objevil již ve 13. století v podobě Lullovy kombinatoriky. Z prezentace pramenných textů je také zřejmé, že každý autor k dokonalému nebo univerzálnímu jazyku přistupoval skrze filozofický směr a myšlenky, které zastával, rozvíjel a obhajoval. Například Descartova nedůvěra vůči jazyku, která pramenila z důvodu neprovázanosti jazyka a idejí, představuje ve filozofickém poznání pro tohoto představitele racionalismu příliš velké riziko a my tak

---

⁸⁷ Eco, U., *Hledání dokonalého jazyka*, 2001, s. 25.

nacházíme odpověď na otázku, proč se Descartes nezaobíral problematikou jazyka ve svých dílech zevrubněji.

Ačkoliv se tedy ani jednomu z myslitelů nepodařilo dosáhnout kýženého cíle a najít dokonalou formu jazyka, můžeme z jejich snah o dosažení tohoto cíle lépe uchopit jejich filozofii a pochopit některé kulturní rysy daného období.

14. Seznam použité literatury a pramenů:

AGRIPPA z Nettesheimu, H. C. *Kabala*. Vyd. 1. Praha: Trigon, 1990. 120 s. ISBN: 80-900077-2-4.

ALIGHIERI, D. *Božská komedie*. [online]. Přel. Jaroslav Vrchlický. V MKP Vyd. 1. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [20. 9. 2011]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/62/16/70/bozska_komedie.pdf

ALIGHIERI, D. *O rodném jazyce*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2004. 213 s. ISBN 80-7298-118-8.

AUGUSTIN. *O boží obci knih XXII*. Praha: Karolinum, 2007. 447 s. ISBN 978-80-246-1284-3.

BERAN, O. *Soukromé jazyky*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2012. 184 s. ISBN 978-80-7007-386-5.

Bible: Písmo svaté Starého i Nového zákona. přeložil Miloš Bič ... et al. Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-985810-07-7.

DESCARTES, R. *Principy filosofie*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 1998. 184 s. ISBN 80-7007-112-5.

DESCARTES, R. *Rozprava o metodě*. Vyd. 3. Praha: Svoboda, 1992. 67 s. ISBN 80-205-0216-5.

ECO, U. *Hledání dokonalého jazyka*. Praha: Lidové noviny, 2001. 355 s. ISBN 80-7106-389-4.

GLOMBÍČEK, P. *Descartes o univerzálním jazyce. Organon F 11*, No 4. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 2004. str. 351-361. ISSN 1335-0668 Dostupné také z: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/organon/2004/4/351-361.pdf>

GRULICH, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize I. PAIDEIA*. [online] Praha: Univerzita Karlova roč. VI č. 1 [vid. 29. 12. 2015] ISSN 1214-8725 Dostupné z: <http://paideia.pedf.cuni.cz/index.php?sid=3&lng=cs&lsn=10&jiid=17>

GRULICH, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II. PAIDEIA*. [online] Praha: Univerzita Karlova roč. VI č. 2 [vid. 29. 12. 2015] ISSN 1214-8725 Dostupné z: <http://paideia.pedf.cuni.cz/index.php?sid=3&lng=cs&lsn=10&jiid=18>

Juan Luis Vives. [online] [vid. 12. 1. 2009] dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/vives/>

KOMENSKÝ, J. A. *Cesta světla*. Blansko: ALMI, 2009. 294 s. ISBN 978-80- 904344-2-4.

KRISTELLER, P. O. *Osm filosofů italské renesance*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007. 203 s. Dějiny idejí; sv. 3. ISBN 978-80-7021-832-7.

LEIBNIZ, G. W. *Monadologie a jiné práce*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1982. 175 s. ISBN 25-092-82.

MOREAU, J. Svět Leibnizova myšlení. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2000. 215 s. ISBN 80-7298-008-4.

OUŘEDNÍK, P. *Hledání ztraceného jazyka*. Středokluky: Zdeněk Susa, 1997, ISBN 80-901910-9-6.

OUŘEDNÍK, P. *Svobodný prostor jazyka*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2013. ISBN 978-80-7215-458-6.

PROKOP, Vladimír. *Dějiny literatury od starověku do počátku 19. století*. Sokolov: O.K. – Soft, 2006.

Ramon Llull [online] [vid. 10. 2. 2017] dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/llull/>

ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*. Vyd. 1. Plzeň: ZČU v Plzni, 2009. ISBN 978-80-7043-822-0.

Wolfson, E. R. *Idel, Language, Torah and Hermeneutics in Abraham Abulafia*. JSTORE. [online]. 10/1992. s. 294-296. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1455152>

15. Resumé

The bachelor thesis titled *Utopia of Communication* is concerned with searching for the perfect language in European history in the Renaissance and modern times. The oldest assumption about perfect language supposed the existence of the perfect Adam's language, by which Adam gave names to all animals. God took the people this gift and therefore attempts to restore this language and later philosophers have tried to create a universal language. The aim of this work should be a presentation and analysis of specific efforts to find the perfect, or to create a universal language.

One of the first man which was interested in origin of tongues, was Dante Alighieri. He wrote a tractate *De vulgari eloquentia* about a mother tongue. At this time had a very important meaning Jewish religion and mysticism. These features were influenced by Ramón Lull and he created a mechanism which later influenced all authors in this work.

The thinkers in 15th and 16th century still tried to find the perfect language but they were also interested in universality of this language. Principal attention is focused on a representative work of Dante Alighieri, John Amos Comenius, René Descartes and Gottfried Wilhelm Leibniz. Specifically they examined primarily analogies and differences in their concepts through a representative original texts.

Although neither of thinkers failed to achieve the desired objective and find the perfect form of language, we can of their efforts to achieve this objective better grasp of philosophy and understand some of the cultural characteristics of the period.